ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата філософських наук,
доцента кафедри філософії та релігієзнавства
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
Мартич Руслани Василівни
на дисертацію Петращук Мирослави Олександрівни
на тему: «Феноменологічний підхід до розв'язання
біоетичних проблем у міждисциплінарному контексті», поданої на здобуття
ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки
за спеціальністю 033 Філософія

Актуальність теми дослідження. Сучасна антропологічна криза, проявами якої є значні трансформації архітектоніки суспільного буття, зумовлює пошук нових підходів до розв'язання проблем, пов'язаних безпосередньо з життям людини. На цьому шляху логічним є звертання до біоетики як міждисциплінарної галузі знань, що досліджує морально-етичну складову медико-біологічних проблем сучасності. Філософія як специфічний спосіб осягнення світу пропонує власні методологічні підходи щодо розв'язання біоетичних проблем. Її роль посилюється при аналізі складних біоетичних викликів, що виникають на тлі стрімкого розвитку біотехнологій та зумовлюють нагальну потребу в міждисциплінарному синтезі для адекватного реагування на них. Феноменологія, з її акцентом на безпосередньому живому досвіді, пропонує унікальну теоретико-методологічну платформу для такої інтеграції. Однак на тлі зростання інтересу до прикладних аспектів феноменології її потенціал у біоетиці залишається недостатньо розкритим. Також в умовах посилення технологізації медицини зростає ризик дегуманізації та знецінення суб'єктивного досвіду пацієнта, чому може ефективно протистояти феноменологічний підхід, повертаючи увагу до внутрішнього світу людини, її емоцій і почуттів, зокрема страху, болю й надії. Це сприяє розвитку етично обґрунтованої, зорієнтованої на особистість практики турботи про здоров'я. Нарешті, гострота етичних питань, пов'язаних з початком і кінцем життя (штучним заплідненням, абортами, евтаназією, трансплантацією органів тощо), вимагає, перед прийняттям технологічних і правових рішень, гуманітарної експертизи на основі

філософського осмислення потенційного конфлікту між абстрактними цінностями і конкретним людським досвідом. Саме феноменологічний підхід з акцентуацією на тілесності, вразливості й автономії суб'єкта може слугувати теоретичним і методологічним підґрунтям для цього.

Також актуалізуючим моментом дисертаційного дослідження є практичний досвід українського народу, а саме – трагічний досвід російсько-української війни. Наразі, біоетичний контекст досвіду переживання війни потребує звернення сучасних філософів до екзистенційних проблем життя, страждання і смерті, а також до неоднозначності постановки й розв'язання морально-етичних дилем, що поглиблює значущість проблематики проведеного дослідження.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційна робота написана відповідно до вимог, котрі є обов'язковими до такого роду рукописних наукових текстів та складає позитивне враження як за структурою, так і за змістом. У ній чітко актуалізовано дослідницьку проблематику, визначено предмет і об'єкт дослідження, сформульовано мету й завдання, обґрунтовано методологію дослідження, доведено його новизну та з'ясовано особистий внесок здобувача в її концептуалізацію й сформульовано переконливі і ґрунтовні висновки.

Робота містить логічно пов'язані між собою три розділи, що підпорядковані єдиній дослідницькій меті, яка полягає у комплексному розкритті потенціалу феноменологічного підходу для осмислення та розв'язання біоетичних проблем у міждисциплінарному контексті. Дослідження спрямоване на детальний аналіз феноменологічних методів, концептів та принципів, які можуть бути ефективно використані для розуміння та вирішення етичних дилем у медицині та охороні здоров'я.

Для досягнення окресленої мети та реалізації завдань, дисертантка здійснила критичний аналіз феноменологічного підходу в біоетиці. На сторінках першого розділу авторка демонструє ґрунтовне знання історії та сучасного стану феноменологічної думки. Особливої уваги заслуговує внутрішньо-філософська

критика феноменологічного підходу в біоетиці, здійснена дисертанткою на сторінках 59-66 дослідження.

Другий розділ «Феноменологічний аналіз ключових тем біоетики» фокусується на дослідженні тілесності (з розрізненням німецькомовних термінів: «Leib» та «Körper»), здоров'я, хвороби й нездужання, моторошного досвіду та досвіду болю і страждання крізь призму феноменології. Цей розділ вирізняється глибоким аналізом суб'єктивного досвіду за допомогою методологічних засобів цього напряму філософії (сторінки 107-120 дисертації).

Завершальний розділ дисертації, в якому автор досліджує феноменологічний підхід як інструмент гуманізації медицини, розкриває гуманістичний потенціал феноменології шляхом аналізу проблем початку й кінця життя, буття-до-смерті, критики технологізації медицини, емпатії, герменевтичної несправедливості й концепції життєвого світу. Особливо цінним постає аналіз етичних дилем, пов'язаних з абортом, евтаназією та трансплантацією органів, здійснених на сторінках 140-154 дослідження.

В цілому, дисертація розв’язує чітко визначені філософсько-наукові завдання, що окреслюють її структуру та зміст. Текст дисертації логічний, послідовний, поставлені завдання корелюють із досягнутими висновками, список використаних джерел (153 найменування) є достатньо наповненим, україномовна та англомовна анотації є відповідними резюме основного тексту, а ключові слова є основними поняттями, описаними в дисертації. Загальний обсяг роботи – 204 сторінки, з них 170 сторінок основного тексту.

Робота написана грамотною науковою мовою, висновки аргументовані, а посилання на джерела оформлені коректно.

Наукова і практична цінність дисертації.

Дисертаційне дослідження Мирослави Олександрівни Петращук є самостійним, завершеним дослідженням, що підтверджує достатньо високу фахову зрілість здобувачки та її активну корпоративну інтеграцію у сучасне наукове життя.

Використання феноменологічного, герменевтичного і загальнонаукових методів дозволило дисертантці досягти поставленої мети й реалізувати завдання

дослідження, в результаті чого були сформульовані пункти, які відображають наукову новизну роботи:

- Вперше здійснено експлікацію концептуального змісту сучасних філософських дискусій щодо адаптації феноменологічного підходу до біоетичних проблем, виявлено тенденцію до філософсько-методологічної критики традиційних феноменологічних методів, що уможливлює уникнення догматизму.

- Уточнено зміст поняття тілесності в біоетичному контексті, зокрема його значення для осмислення досвіду нездужання, страждання та наслідків медичних втручань. Також уточнено розуміння феномену емпатії, базуючись на його класичній та сучасній феноменологічній інтерпретації, як здатності до розуміння та співпереживання іншому без втрати власної ідентичності, що є важливим для уникнення професійного вигорання. Здійснено уточнення ролі концепції життєвого світу в розв'язанні біоетичних проблем.

- Набуло розвитку осмислення та визначення критеріїв для розмежування понять болю та страждання, а також розуміння феноменологічного підходу як перспективного гуманізуючого проєкту в біомедичній етиці.

Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації належним чином обґрунтовані. Авторка спирається на широкий спектр філософських та спеціалізованих джерел, демонструючи глибоке розуміння феноменологічної традиції та сучасного біоетичного дискурсу.

Теоретичне значення дисертації полягає у подальшому розвитку феноменологічної біоетики як напрямку міждисциплінарних досліджень, поглибленні розуміння ключових понять сфери турботи про життя й охорони здоров'я («тілесність», «здоров'я», «хвороба», «страждання») та етичних дилем, пов'язаних із біотехнологіями та проблемами початку й кінця життя.

Практична цінність роботи визначається розширенням можливостей застосування феноменологічного підходу в медичній практиці, зокрема в паліативній допомозі, психотерапії, для покращення комунікації між лікарем і пацієнтом, а також у розробці освітніх програм для медичних працівників та фахівців з біоетики.

Повнота викладу наукових результатів дисертації в публікаціях. Основні результати дисертаційного дослідження належним чином висвітлені у вісьмох публікаціях авторки, серед яких три статті у фахових наукових виданнях України та п'ять тез у матеріалах науково-практичних конференцій, що свідчить про достатню апробацію роботи.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Утім, як і будь-яка інша наукова робота, дисертація М.О. Петращук не позбавлена певних проблемних позицій, які спонукають до уточнення та подальшого їх додаткового вивчення:

1. **Щодо «спрощеного варіанту» феноменологічного методу.** У вступі та першому розділі авторка згадує про застосування феноменологічного методу «у дещо спрощеному варіанті» задля його практичної застосовності. Хоча така адаптація є зрозумілою для прикладних досліджень, хотілося б більш чіткого роз'яснення, які саме аспекти класичної феноменологічної редукції (епохе, ейдетична, трансцендентальна редукція) зазнали спрощення і як це потенційно могло вплинути на глибину аналізу досліджуваних феноменів.

2. **Межі гуманізації медицини через феноменологію.** Дисертація переконливо доводить наявність гуманізуючого потенціалу феноменології. Однак, було б доцільно окреслити і потенційні межі цього впливу. Наприклад, як феноменологічний підхід може бути інтегрований у систему охорони здоров'я, де домінують економічні чинники, стандартизація та протоколи, що часто обмежують можливість індивідуалізованого, емпатійного підходу?

3. **Феноменологія «моторошного досвіду» (Unheimlichkeit) та травматичний досвід війни.** Враховуючи актуалізацію теми війни, було б доречно побачити більш розгорнутий аналіз того, як феноменологічне розуміння моторошного співвідноситься з сучасними дослідженнями травми, зокрема ПТСР, у ветеранів та цивільного населення. Чи може феноменологія запропонувати унікальні інсайти для розуміння та терапії таких станів, що виходять за межі традиційних психологічних підходів?

4. **Діалектика «свого» та «чужого» в досвіді трансплантації.** Аналізуючи проблему трансплантації органів, авторка слушно вказує на складні

питання ідентичності. При цьому, було б доцільно глибше дослідити діалектику «свого» та «чужого» в досвіді реципієнта, зокрема, як відбувається (або не відбувається) «присвоєння» трансплантованого органу на феноменологічному рівні, та які етичні наслідки це може мати для самосприйняття особистості.

5. **Емпатія та ризик «вторинної травматизації» медичних працівників.** Обговорюючи емпатію, важливо було б також розглянути проблему емоційного вигорання та ризику «вторинної травматизації» медичних працівників, які постійно стикаються зі стражданнями пацієнтів. Як феноменологічне розуміння емпатії («що зберігає дистанцію», за словами авторки) може допомогти розробити стратегії збереження психічного здоров'я самих медиків, не знижуючи при цьому якості емпатійної взаємодії?

6. **Концепція «життєвого світу» та культурні відмінності в біоетиці.** Аналізуючи концепцію життєвого світу (Lebenswelt), особливо на прикладі ставлення до вакцинації, було б корисно ширше розглянути, як культурні відмінності у життєвих світах різних спільнот можуть впливати на сприйняття біоетичних проблем та прийняття рішень. Як феноменологія може сприяти міжкультурному діалогу в біоетиці?

Втім, зазначені дискусійні питання та рекомендації жодною мірою не применшують загальної високої оцінки дисертаційної роботи, а свідчать про її актуальність та потенціал для подальших наукових розвідок.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Мирослави Олександрівни Петращук «Феноменологічний підхід до розв'язання біоетичних проблем у міждисциплінарному контексті» є самостійним, завершеним та оригінальним науковим дослідженням. У роботі представлено розв'язання актуальної наукової проблеми – розкриття евристичного потенціалу феноменологічного підходу для аналізу та вирішення комплексу біоетичних питань у міждисциплінарній площині.

Теоретичні положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, є науково обґрунтованими, характеризуються новизною та мають важливе теоретичне і практичне значення для подальшого розвитку філософії,

біоетики та гуманізації медичної практики. Зміст дисертації повною мірою відображено в опублікованих працях здобувачки.

Враховуючи зазначене вище, вважаю, що дисертаційна робота Мирослави Олександрівни Петращук відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 року «Про затвердження порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №431 від 21.03.2022 р., №502 від 19.05.2023 р., №507 від 03.05.2024 р.), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 033 Філософія.

Офіційний опонент
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та релігієзнавства
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка **Руслана МАРТИЧ**

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Код ЄДРПОУ 45307965
ВЛАСНИЙ ПІДПИС
Р. Мартич
(ПІБ)
ЗАСВІДЧУЮ
начальник ВП
(посада)
28.05.2025